

Vysoké školy 1990–2005

Před patnácti lety nastoupily naše vysoké školy spolu s celou společností cestu transformace. Zpočátku dokonce v roli protagonistů. Souhrou několika příznivých okolností se podařilo, že Federální shromáždění již v červnu 1990 přijalo zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách, který jim poskytl zcela nebývalou míru svobody, autonomie a samosprávy. Za uplynulých patnáct let se v našem vysokém školství mnohé změnilo a bylo by možno o tom napsat obsáhlou studii. Místo toho se pokusíme podívat na toto období očima osobností, které stály v prvních transformačních letech v čele vysokých škol.

Jako první nám poskytl rozhovor prof. RNDr. Martin Černoهورský, CSc., první rektor Slezské univerzity v Opavě, která jako jediná z nově zřízených (veřejných) vysokých škol nenavazovala na činnost některé vysokoškolské instituce.

MARTIN ČERNOHORSKÝ

31. 8. 1923	narozen v Brně
1945–1950	studium matematiky a fyziky na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně
1952	doktorát
1949–1956	asistent na PF MU
1956–1967	Ústav fyzikální metalurgie ČSAV, kde vybudoval fyzikální oddělení
1963	CSc. v oboru rentgenové difraktoografie
1967	habilitace pro obor experimentální fyzika, návrat na PF MU
1990	jmenován profesorem
1992–1998	rektor Slezské univerzity v Opavě
od r. 1998	působí opět na PF MU jako emeritní profesor

Vaše polistopadové aktivity ve vysokém školství nezačaly až s rektorskou funkcí na Slezské univerzitě. Co bylo hlavní náplní prvních dvou let?

Brněnská akademická obec měla hned po skončení nedělního jednání v pražském Činoherním klubu (19. 11. 1989) k dispozici magnetofonový záznam Prohlášení Občanského fóra a pondělkem začínaje se začaly vytvářet a operativně integrovat Koordinační výbory Občanského fóra fakult, vysokých škol a ústavů Akademie. Vzniklo grémium spolupracující prostřednictvím svých zástupců s celoměstským Koordinačním

výborem OF. To přispělo například i k urychlení nástupu nového rektora Masarykovy univerzity (nesoucí v letech 1960 až 1989 jméno Jana Evangelisty Purkyně). Pražským Koordinačním centrem OF vstřícně přijatý kontakt otevřel studentům brněnských vysokých škol přístup ke stipendiím, směřovaným četnými nabídkami ze zahraničí do Prahy – o tento proces jsem se zvláště intenzivně zajímal a jeho fungování pro Brno uvedl v chod. Na ostatním jsem se na různých stupních koordinačních výborů OF v různé míře podílel a v souvislosti s kandidaturou na poslance České národní rady jsem se zúčastňoval různých vystoupení.

Kandidoval jsem se splněným přáním být uveden na nevolitelném místě, protože jsem se chtěl plně věnovat práci v brněnském akademickém prostředí, které jsem znal z vlastních zkušeností jak na univerzitě a technice, tak z působení v Brněnské základně ČSAV, zejména v nynějším Ústavu fyziky materiálů AV ČR.

Brněnská pobočka Jednoty čs. matematiků a fyziků, jejímž jsem byl právě předsedou, pokračovala ve svých běžných bohatých aktivitách. Sám jsem se zaměřoval na vzdělávání učitelů fyziky a na obecnou problematiku vysokého školství. Předchozí několikaletá informativní a diskusní aktivita o strukturovaném vysokoškolském studiu nabyta na intenzitě. Pro účastníky některých akcí Odborné skupiny Pedagogická fyzika Fyzikální vědecké sekce JČSMF, jejíž vznik jsem v roce 1980 inicioval a byl po dobu prvních 15 let jejím předsedou, o dvoustupňovém vysokoškolském vzdělávání neznamenal zahájení celoevropského Boloňského procesu nic překvapujícího.

Hodně pozornosti zasluhoval vznik „bakalářských“ univerzit. Nebyl tak přímočarý, jak se dnes může jevit. Dalo by se to ukázat na málo známém nebo spíše neznámém příkladu, na průběhu mých individuálních rozhovorů s řadou členů Akademického senátu Masarykovy univerzity v týdnu od 10. 9. 1990, kdy AS MU zřízení fakult v Opavě a v Karvině zamítl, do 17. 9. 1990, kdy je schválil. Jen málo chybělo, aby místo dvou univerzit, v Ostravě a v Opavě, vznikla v souladu s původním záměrem jen jedna univerzita, ostravsko-opavská, jak vědí i mnozí účastníci různých, mně málo známých jednání v Opavě, v Ostravě a v Praze. Ale tak tomu tehdy bylo: rušná doba, vývoj s překvapivými obraty.

Konzultační kontakt s Opavou a Karvinou, z mé strany chápaný jako přirozené pokračování, resp. rozšíření aktivit Jednoty čs. matematiků a fyziků, vyústil nakonec v přání Akademického senátu Slezské univerzity se sídlem v Opavě, od 28. září 1991 už zákonem řádně zřízené, abych se stal jedním z kandidátů na rektora. Po diskusích s poukazem na rizika spojená s mým pokročilým věkem jsem se nakonec rozhodl kandidovat. Rozhodl jsem se tak poté, když jsem viděl, že to umožní předejít některým potenciálním komplikacím s uvedením univerzity v život. Představoval jsem si, že v případě zvolení by jeden rok mohl stačit, aby pak novou univerzitu vedl rektor mladší než bezmála sedmdesátiletý. Věci se vyvinuly

jinak – svému nástupci jsem po šestiletém rektorském působení blahopřál ve svých 75 letech.

O okolnostech vzniku Slezské univerzity už bylo něco napsáno a Vy byste jistě mohl mnoho přidat, například o tom, co všechno jste musel vlastnoručně vykonat v situaci, kdy většina Vašich spolupracovníků neměla žádné zkušenosti s akademickým prostředím a životem.

Okolnosti vzniku Slezské univerzity byly nestandardní a podmínky pro její budování rovněž. Je proto pochopitelné, že nestandardní byla i některá rozhodnutí, resp. uplatňované principy. Tak třeba jmenování prorektorů. Rozhodl jsem se jimi jmenovat děkany. To byl jistě neobvyklý záměr, ale považoval jsem to pro první údobí Slezské univerzity za užitečné. Právníci byli proti – že by to byl střet zájmů, že děkan se stará o fakultu, zatímco prorektor má jednat v zájmu celé školy. Pro toto stanovisko jsem měl pochopení, zejména když to bylo v době právní subjektivity jak univerzity, tak i každé fakulty. Ale o to právě šlo, aby se fakulty formovaly ve vzájemných vztazích nikoli jako rivalové, ale jako dobře spolupracující partneři, aby děkani při péči o svou fakultu měli na mysli i prospěch ostatních fakult a tím i celé univerzity, tak jako rektor má myslet a jednat v zájmu nejen své univerzity, ale současně i v zájmu celého vysokého školství. Po první tři roky existence Slezské univerzity byli tedy prorektory děkani. Nebylo to jistě ideální, ale fungovalo to a umožňovalo nespěchat při budování kvalitního aparátu rektorátu.

Šlo i o čistě praktický aspekt. Zatímco na ostatních nově vzniklých univerzitách šlo o fúzi už existujících vysokoškolských institucí (Plzeň, České Budějovice), nebo o přeměnu existujících samostatných pedagogických fakult (Ústí nad Labem, Ostrava) s vybudovaným pedagogickým sborem, se zaběhlým administrativním aparátem a se studenty ve všech ročnících, byla v Opavě a v Karvině při začínání od úplné nuly na všech úsecích situace zcela jiná. Při zřízení oněch pěti nových univerzit v červenci 1991 měly však fakulty v Opavě a v Karvině za sebou už rok života v rámci Masarykovy univerzity, a tedy už i fungující aparáty děkanátů. Prorektoři mohli tedy při své prorektorské činnosti použít v případě potřeby svého děkanátního aparátu. Tak jak bylo na fakultách nesnadné formování vědecky a pedagogicky perspektivních sborů, tak bylo nesnadné i budování kvalifikovaného aparátu

rektorátu. Obsazování míst se dělo vskutku výběrově. Například řidič byl vybírán podrobně propracovanou procedurou ze 120 uchazečů, při obsazování místa sekretářky rektora bylo samozřejmým požadavkem, v tehdejších poměrech narozdíl od dneška obtížněji splnitelným, dobrá znalost angličtiny.

Zastupoval jste Slezskou univerzitu nejen v Klubu a později České konferenci rektorů, ale i v předsednictvu Rady vysokých škol, což bylo i tehdy velmi neobvyklé. Proč k tomu došlo?

V době existence Klubu rektorů českých a slovenských vysokých škol bylo členství v Klubu považováno spíše za individuální záležitost, a představa, že by člen Klubu v něm měl nějak pracovat, nemohla přijít nikomu na mysl. Klub sám byl zamýšlen jen jako zcela neformální sdružení bez jakýchkoli kompetencí, v zákoně vůbec nebyl, měl působit jen svou přirozenou autoritou. Rada vysokých škol byla od prvopočátku institucí se snahou a i možnostmi účinně působit na základě vlastní pracovní činnosti. To se týkalo především její ekonomické komise. Sám jsem se při možnosti volby rozhodl pro práci v legislativní komisi. Například zřízení letos už šestého ročníku Ceny ministra pro vynikající studenty a absolventy je i s původním návrhem statutu Ceny jedním z plodů činnosti této komise. Když pak vznikla Česká konference rektorů, zastávání funkce jejího kancléře pomáhalo Slezské univerzitě, této v úplné nahotě zrozené nejmenší univerzitě v republice, k postupnému začleňování do vysokoškolských struktur domácích i zahraničních, v nichž ostatní nově vzniklé univerzity už svá postavení, zděděná po svých institucionálních předchůdcích, měly. Členství v Předsednictvu Rady vysokých škol mohlo tomuto začleňování rovněž účinně napomáhat. Akademický senát SU prostě považoval za dobré, svého rektora zvolit i jako delegáta univerzity do Rady vysokých škol. Ostatně rektor Slezské univerzity nebyl jediným rektorem v Radě vysokých škol, i když možná nejdéle sloužícím mezi těmi několika dalšími.

Byl jste zvolen prvním kancléřem České konference rektorů, která počátkem roku 1993 vznikla z České sekce Klubu rektorů. Představuji si, že jste jako jediný přišel s jasnou koncepcí, jak by mělo sdružení rektorů efektivně fungovat, takže Vám byla po zásluze poskytnuta možnost tuto koncepci uskutečnit, napsat stanovy, sehnat tajemníci, místnosti, vybavení. Bylo to tak?

Bylo a nebylo. Při významu Evropské univerzitní asociace a členství našich univerzit v ní (ne pasivního členství – např. bez návrhu delegáta ČKR by se prezident EUA a její osmičlenný řídicí výbor volil ne tajně, ale aklamací při kandidátce sestavené jen z tolika jmen, kolik osob má být zvoleno), musí připadat současné garnituře rektorů divné, že Česká konference rektorů vznikala přes odpor některých tehdejších rektorů. Zastávali názor, že má jít o volné sdružení osobností, individualit, jimiž rektori přece jsou. Vystupovali proti institucionalizaci s odůvodněním, že by pak rektori nebyli dostatečně svobodní. Se stejným odůvodněním byli proti uvedení Klubu, resp. Konference rektorů v zákoně, že by to mohlo znamenat být tak trochu v područí ministerstva. Proti poukazu, že pro uplatnění vlivu rektorů jsou zapotřebí usnesení, a o těch že je třeba hlasovat, a o hlasování že je třeba mít jasná pravidla, se operovalo i názorem, že hlasovat je rektora nedůstojné, že platit má jedině úplný konsensus (proto ta kuriozita v prvních stanovách České konference rektorů, že schválen je návrh, pro který se vysloví nejméně devět desetin rektorů – kuriozita, která byla navržena proto, aby byl pokud možno hladce schválen přechod Klubu v Konferenci jako akčně schopnou institucí se schválenými stanovami, resp. statutem). Nicméně to bylo jen časově krátké, menšinové intermezzo, a nakonec bylo všechno v dobrém překonáno.

Na návrh slovenských rektorů byla v březnu 1992 zřízena Kancelář Klubu v Brně na Masarykově univerzitě za tehdejšího rektora *Milana Jelínka*, který byl předsedou Klubu. Je to i nynější sídlo Kanceláře České konference rektorů, jehož personální obsazení se neskládá jako v jiných zemích z generálního tajemníka Národní konference rektorů a administrativního aparátu, různě početného, ale z jediné osoby. Zahraniční rektori se s neskrývanou nedůvěrou dávají ujišťovat, že všechnu tu náročnou agendu a aktivity, s nimiž se ve styku s Českou konferencí rektorů setkávají, jsou dílem jen jednoho člověka.

Uvedu snad nejpodstatnější věc, která se při zakládání České konference ke škodě našeho vysokého školství a naší vědy nepovedla. Důsledky toho se trvale projevují, naposledy zvlášť intenzivně v souvislosti s financováním výzkumných záměrů. Jde o neexistenci trvale aktivních pracovních skupin, sestavených v rámci celé akademické obce České republiky, podobně, jak je tomu v Radě vysokých škol.

Potenciál akademické obce je přirozeně mnohem větší než možnosti malého počtu rektorů nebo možnosti sebelepšími lidmi a sebepoččetněji vybaveného ministerstva. ČKR nemá šanci za nynějšího stavu fungovat jako kvalitní připomínkové místo, už z čistě časových důvodů. Pasivita akademické obce v tomto ohledu se odráží v tom, že místo aby ona sama předkládala hodnotně zpracované vlastní materiály exekutivě, například systém financování výzkumných záměrů, je trvale jen v jejím vleku. Není namístě ukazovat tedy jen na ministerstvo jako na původce potíží, když vlastní aktivitou lze dosáhnout zavedení dobře fungujícího systému. V poslední době je však vidět, že Předsednictvo ČKR na situaci reaguje a s ustavováním pracovních skupin začíná.

Nezdařila se ještě další věc. Při novelizaci Statutu ČKR v roce 2001 bylo navrhováno čtyřkomorové uspořádání ČKR. Hlavní kritérium pro členění mělo být kvalitativní, podle akreditací přiznaných škole, zda jen bakalářské, nebo i vyšší. To se nepodařilo prosadit, jen tři rektori byli pro. Zdálo se postačující mít komoru rektorů škol veřejných a státních a komoru rektorů škol soukromých. Toto členění je samozřejmě funkční, jen mělo být uplatněno v rámci čtyřkomorového systému s respektováním i kvalitativního kritéria. Mohlo se předejít některým nynějším, už tehdy předvídatelným problémům. Růst počtu soukromých škol a budoucí přeměna řady vyšších odborných škol na bakalářské školy vysoké se přece musela očekávat. Dnes se musí řešit některé problémy s tím spojené za podmínek výrazně méně příznivých, než jaké byly před čtyřmi lety.

Během našeho rozhovoru si stále zřetelněji uvědomuji, jak by bylo potřebné řádně zdokumentovat vývoj našeho vysokého školství po roce 1989.

Naše vysoké školství bude stěžít mít o Listopadu 1989 knihu odpovídající slavné „Černé knize“ (vydavatelé ji tak nenazvali) „Sedm pražských dnů. 21.-27. srpen 1968. Dokumentace“. Byla by v mnohém užitečná, dnes i v budoucnu. Ten kondicionál se už ale nezmění.

Při své konzultační činnosti v Opavě a v Karviné v letech 1990 a 1991 jsem viděl, jak budoucnost nedá historikovi šanci zachytit atmosféru toho někdy až chaotického dění se vstupy zevnitř i zvenčí fakultních zdí (fakulty měly až do roku 1998 právní subjektivitu!).

Bohatým zdrojem informací by však byla dokumentace o aktivitách Klubu rektorů českých a slovenských vysokých škol, ustaveného 26. 4. 1990 v Žilině, kdyby byla zpracována tak, jak se to dalo od dubna 1992 v Kanceláři Klubu rektorů (dnes Kancelář České konference rektorů) díky neobyčejně aktivní a dnes mimořádně mezinárodně úspěšné tajemnici České konference rektorů *RNDr. Marii Fojtíkové*. Osm čísel Bulletinu Klubu rektorů z roku 1992 a pět čísel Bulletinu České konference rektorů z roku 1993 by bylo hodnotným vkladem do „rektorské“ kapitoly „Černé knihy“ prvních tří polistopadových let našeho vysokého školství.

Jednou z akcí, v které jste se hodně angažoval a v které jste nebyl úspěšný, bylo jednání kolem tzv. malé novely („novelky“) zákona o vysokých školách v roce 1993. Několik poslanců ji předložilo v dobré víře, že změní-li se všem vysokoškolským učitelům pracovní poměr z doby neurčitě na dobu určitou, usnadní a urychlí se očista vysokých škol od „starých struktur“. Můžete se k tomu blíže vyjádřit? Jak se na věc díváte dnes?

Vyrozumívám, že nemá jít jen o dvouvětou odpověď. Pro to, co jsem před chvílí řekl o bulletiněch, je právě „novelka“ zvlášť výstižnou ilustrací. Je to příběh, který je zachycen na desítkách stran několika čísel Bulletinu ČKR a i v další dokumentaci ČKR z roku 1993. Údaje v Bulletinu ČKR jsou zvlášť hodnotné mimo jiné i proto, že jsou zčásti zpracováním stenografického záznamu konzultativních jednání představitelů ČKR, RVŠ, MŠMT a členů Poslanecké sněmovny, která se zdařilo z pozice kancléře přes nepříznivou roční dobu vysokého léta až překvapivě snadno na vskutku reprezentativní úrovni zorganizovat. Na první konzultativní jednání přišel dokonce k prospěchu věci i pan ministr, ač byl zván až na druhé.

Oč šlo? Po několikaměsíčních diskusích o různých verzích znění novely zákona předala ji vláda, resp. ministr školství způsobem mně blíže neznámým do Poslanecké sněmovny. Aktivitou několika poslanců došlo k její úpravě a ministr upravenou verzi, proti té své původní pozměněnou, předložil. Zákon byl schválen. Byl schválen špatný zákon, ne z hlediska podstaty obsahu, resp. věcných záměrů, ale protože svou dikcí přivodil vnitřní rozpornost celého novelizovaného zákona. Věřím, že Senátem, kdyby byl tehdy existoval, by zákon neprošel a že by se Poslanecká sněmovna znemožnila, kdyby ho chtěla v nezměně-

né formě prosadit. Autorům například unikl fakt, že právní subjektivitu má nejenom vysoká škola, ale také každá z jejích fakult. Naplňování zákona znamenalo porušovat některé prvky uzákoněné samosprávnosti vysokých škol.

Podstata věci nebyla v problému, který je v otázce charakterizován souslovím „staré struktury“. Ve snaze uzákonit žádoucí obměny vysokoškolských pedagogických sborů byla naprostá shoda, v tom skutečně problém nebyl. Měla by to být ostatně zcela obecně platná nadčasová zásada. Aktuálnost a způsoby řešení tohoto permanentního problému jsou v různých dobách různé. Závažnost případu „novelky“ je však v něčem jiném. Je to projev jedné ze stinných stránek pokleslosti parlamentarismu.

Co se pak z mé iniciativy jakožto kancléře ČKR dalo, je zčásti rovněž popsáno ve zmíněném Bulletinu ČKR. Pro dnešní pochopení věci tam chybějí některé informace, jejichž publikace (Bulletin byl distribuován i do zahraničí) mohla mít kontraproduktivní následky. Došlo totiž nejen ke zmíněným konzultativním jednáním uvnitř akademické obce, ale i k intervencím jednáním s vedoucími pracovníky Legislativního odboru a Vnitřního odboru Kanceláře prezidenta republiky, k jednání s předsedou Poslanecké sněmovny, s předsedou jejího školského výboru, s dalšími poslanci a s ministrem školství. Ve všech případech uvedení činitelé nejprve znění novely obhajovali jako správné, přestože měli k dispozici dopis kancléře ČKR prezidentu republiky s poukazem na její prokazatelně vadná místa a se zdůvodněním potřeby nápravy. Jako cesta k nápravě byl předložen návrh další novely včetně důvodové zprávy, vypracovaný kancléřem ČKR v podobě nevyžadující už žádnou úpravu. Ve všech případech bez výjimky bylo po diskusi uznáno, že novelka má závady a že navrhovaná novela situaci se zachováním záměru věcně i formálně bezchybně řeší.

Náprava ztroskotala na stanovisku poslanců podporovaných předsedou Poslanecké sněmovny, byť po prvotním nesouhlasu stejně jako poslanci vzniklému problému dobře porozuměl („Pánové, tak co s tím uděláme?“). Nechtěli to však být oni, když novelku schválili, aby předložením korigující nové novely přiznali vadnost své novelky. Vadnou novelku předložil ministr, ať je to tedy on, kdo předloží i její nápravnou novelu, říkali, s nabídkou, že nám okamžitě telefonicky sjednají návštěvu u ministra, kterou jsme však měli

už sami i časově dohodnutou. Prostě v Poslanecké sněmovně jsme nepořídili. Ale nepořídili jsme ani na ministerstvu. Stanovisko ministra bylo obdobné: Vadnou novelku schválili poslanci, tak ať nápravnou novelu předloží oni. Námět, aby předložení nápravné novely bylo společnou věcí poslanců a ministra, s poukazem, že tím vzroste důvěra veřejnosti i v Poslaneckou sněmovnu i v ministerstvo, když by společně způsobenou chybu společně napravili, jedna i druhá strana odmítla.

Můj dnešní pohled je stejný jako tehdejší: Z existující pravdy má pro praktický život význam jen ta její část, kterou se podaří prosadit. Tehdejší i dnešní pocit vnitřního uspokojení je dán tím, že v průběhu jednání všichni pochopili a uznali chyby. Ale pocit vnitřního uspokojení je někdy málo. Prostě – nepodařilo se.

Vraťme se na chvíli k Slezské univerzitě. I když není ještě plnoletá, vede si v některých oborech, např. v matematice, velmi zdatně. Přesto bych se rád zeptal, co se Vám nepodařilo prosadit nebo uskutečnit? Kde vidíte potřebu či možnosti dalšího rozvoje?

Vzpomínám na jednání v první polovině devadesátých let o získání objektu, patřícího Ministerstvu obrany. Naděje byla při právním stavu věci minimální, ale pokus byl učiněn. Nebyl úspěšný. Úspěch přišel až mnohem později. Je to dnešní sídlo rektorátu a Matematického ústavu, ona výstavná budova ve středu města, která se stala vnější i vnitřní úpravou za více než 100 milionů korun vskutku reprezentativní vizitkou univerzitní Opavy.

Byly i další neúspěchy, bylo jich za těch šest let jistě celá řada, spíše však – přes značnou přízeň města – ve vztahu s vnějším prostředím než uvnitř univerzity. Vnitrouniverzitních neúspěchů bylo poměrně málo, přesto, že se rektorova pravomoc při právní subjektivitě fakult na ně v mnoha záležitostech nevztahovala.

K modifikaci některých fakultních procesů docházelo diskusemi a hledáním a nalézáním východisek prospěšných pro fakultu i pro celou univerzitu. Rád říkám, že se to ve zcela převážné většině případů dařilo. Přirozené to bylo v případech, kdy fakulta odkázána sama na sebe by nemusela být bez součinnosti s rektorem úspěšná. V tomto ohledu považuji za jeden z nejvýraznějších dobrých výsledků získání Německé knihovny z prostředků obecně prospěšné

düsseldorfské nadace Hermann-Niermann-Stiftung. Jak se mohli dočíst čtenáři Auly v loňském zářijovém čísle, šlo o knižní fond v hodnotě více než deseti milionů, o počítače a reprodukční techniku pro práci v knihovně a trvalé zabezpečení předplatného celé řady časopisů. Za vysoce profesionální skladbu fondu šlo poděkování na Bayerische Julius-Maximilian-Universität Würzburg. Stojí za zmínku, že s touto univerzitou byla uzavřena partnerská smlouva v roce 1997, tedy necelý rok před skončením mého opavského působení, až po pětiletých stycích, nejprve v oblasti historie a pak i germanistiky. Tak jsme se totiž dohodli s rektorem *Berchemem*, zároveň i presidentem DAAD, že smlouvu uzavřeme až po prokázání odborné životaschopnosti ke skutečně partnerským vztahům.

Pokud jde o potřebu či možnosti dalšího rozvoje, nemohu kvalifikovaně odpovědět. Přece jen už více než sedm let na univerzitě nejsem a členství ve vědecké radě univerzity a ve vědecké radě Filozoficko-přírodovědecké fakulty mi umožňuje při vzdálenosti Brno–Opava sledovat situaci v podstatě jen podle příprav akreditací, nepočítám-li samozřejmě své vlastní obory fyziku a matematiku, obory, ve kterých byla Slezská univerzita úspěšná se svými návrhy výzkumných záměrů. Z jednání o akreditacích mám dobrý pocit, že se v žádoucím rozsahu a s perspektivním zaměřením rozvíjejí bakalářská studia. Obě fakulty mají doktorská studia, opavská už ne jen v jednom oboru. Díky doktorandům, jedné matematické a dvěma historikům, je Slezská univerzita mimořádně úspěšná ve statistice Ceny ministra pro vynikající studenty a absolventy. Výbornou pověst má Institut tvůrčí fotografie, kterému jako vzdělávací instituci přisuzují četní studenti ze zahraničí právem přední místo ve světovém měřítku.

Když jste obdržel v roce 2003 medaili Ekonomické akademie Karola Adamieckého v Katovicích, poslal Vám blahopřejný dopis polský prezident. V Polsku si zřejmě Vašeho působení v oblasti mezinárodní akademické spolupráce velmi váží. Kontakty, které jste během šesti let v rektorské funkci navázal, se přitom zdaleka netýkají jen sousedního Polska. Jak se vyvíjejí v současné době?

Zmínil jsem se o Würzburku, jen v tom letném retrospektivním pohledu. Pokud jde o současnost, díky aktivitě nynějšího rektora *profesora Zdeňka Jiráka* se kontakty s Polskem rozšířily na řadu dalších vysokoškolských institucí, i mimo Slezsko. Došla naplnění

už i myšlenka zřízení Konference rektorů slezských univerzit. Byla založena předloni, v Opavě, a *rektor Jirásek* se stal jejím prvním předsedou. Jak ukazuje připravovaná konference „Identita Slezska“, nemusí to být seskupení jen formální, k němuž má blízko například Dunajská konference rektorů. Současných jedenadvacet zahraničních institucí, s nimiž má Slezská univerzita uzavřeny dohody, je geograficky i oborově zajímavým spektrem, jistě s různou intenzitou konkrétních aktivit. V každém případě platí, že perspektiva euroregionu Slezsko, této oblasti tří etnik, přisuzuje Slezské univerzitě poslání, vybízející k dobré spolupráci vzhledem k příznivým podmínkám a dějinným okolnostem právě s polskými univerzitami.

Po skončení dvou funkčních období jste se z Opavy vrátil do Brna, kde nadále působil na Masarykově univerzitě. Tím se však Vaše angažovanost ve vysokoškolském dění nevyčerpává.

V tomto ohledu přichází něco zvenčí, něco vzchází z fakultních aktivit spjatých i s mimouniverzitním prostředím, a něco je z mých vlastních záměrů.

Přetrvávající vnitřní sepětí se Slezskou univerzitou vzbuzuje můj zájem, kdykoli se objeví v jednání vědeckých rad, kterých se jako jejich člen zúčastňuji, něco pro ni zvlášť závažného. Ne všechny projednávané body se týkají akreditací. Některé mají takovou povahu, že svým obsahem vyzařují daleko ze sféry příslušné fakulty nebo univerzity a zasahují svým významem i mimoakademická prostředí. Uvedu konkrétní příklad.

V minulém roce vzbudilo pozornost nejen v literárněvědné obci, ale i v laické veřejnosti nekorektní habilitační řízení pracovníka Slezské univerzity *PhDr. Libora Pavery, CSc.*, na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Jde o problematiku, při jejíž analýze se dají zjistit legislativní i jiné nedostatky našeho vysokoškolského systému. A právě z důvodu této obecnosti je namísto se takovými jednotlivými případy zabývat, aby jich byla budoucnost ušetřena. Každý takový nebo svou podstatou podobný případ nekorektnosti má přirozeně svou specifikou, vzpomeňme jen na přijímací řízení v roce 1997 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

Zda má olomoucká habilitace svou specifikou v tom, že může být – zda ano nebo ne, musí být věcí kom-

petentního komisionálního šetření zavedeného podle příslušných zákonných ustanovení – jen jednou částí širší, důmyslně promyšlené akce započaté před více než sedmi lety, na níž se podílí, v některých jejích aspektech možná nevědomě, celá habilitační komise a všichni oponenti, by mělo prokázat šetření, které dosud nebylo provedeno. Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy došel můj podnět toho se týkající už v dubnu 2004. Je možné, že důvod neprošetřování uznaně nekorektního habilitačního řízení je v tom, že možná ani po více než jednom a půl roce kompetentní grémia Univerzity Palackého a její vedoucí funkcionáři na fakultní a univerzitní úrovni nedovedou odpovědět jasně na otázku, zda, a v případě že ano, jakým způsobem byli uvedeni habilitační komisí v omyl. Přitom podkladů pro odpověď se zdá být dostatek.

Také Akreditační komise byla v důsledku nerozpoznaného nekorektního postupu habilitační komise uvedena v omyl a případem se vůbec podrobněji nezabývala, jak ukazuje zápis z jejího zasedání 5. a 16. června 2004:

„Podnět k přešetření habilitačního řízení doc. Libora Pavery na Filozofické fakultě UP Olomouc.

Prof. Liška spolu s prof. Štěpánem a prof. Macurovou informovali Akreditační komisi o celém případě.

Závěr: AK vzala informaci na vědomí, ale podrobněji se jí nezabývala, protože nepatří do kompetencí komise stanovených zákonem.“

Je otázka, jestli by se Akreditační komise nerozhodla pro jiný výklad zákona, nebo jestli by se přes jeho uvedený výklad věci přece jen nechtěla podrobněji zabývat (zákon jí to rozhodně nezakazuje), kdyby – hypoteticky – mělo být docenturou získáno například i oprávnění vést kliniku, kde by se členové Akreditační komise měli léčit. V literární vědě jde sice o etiku, v daném případě i o zákon, jak mohla Akreditační komise z materiálů, které měla k dispozici, jednoznačně usoudit, ale ne o život. (Akreditační komise ovšem v té době zdá se neměla informace, že jde o nekorektnost nejen habilitanta, ale celé habilitační komise a všech oponentů.)

Do jaké míry MŠMT podnět k prošetření průběhu a výsledku habilitace podcenilo, a tím se nyní eventuálně dostalo, resp. dostane do obtíží i mezinárodní povahy, by měl ukázat výsledek šetření. Je možné, že je to právě MŠMT, které je nevědomky hlavním činitelem

při uskutečnění jedné z plánovaných fází akce, z hlediska tvůrce její koncepce pravděpodobně podle jeho mínění dosud úspěšně probíhající. Dojde-li k šetření a ke zveřejnění jeho výsledků, budou se moci literární vědci i ze svého literárněvědného hlediska vyjádřit, včetně názoru, zda od doby *Václava Hanky* zná historie české literární vědy něco podobného, co by mohlo tak důmyslně promyšlenou akci předčít.

Docela jiné povahy je jako předmět mého zájmu „Symposion in Memory of *George Placzek (1905–1955)*“. Brněnská fyzikální obec byla aktivní při nápravě stavu spočívajícího v neexistenci pamětní desky fyzika a filozofa *Ernsta Macha (1838–1916)* na jeho rodném domě v Brně-Chrlicích – pamětní deska byla odhalena 1988.¹⁾ Podobně matematici se zasloužili o lepší známost dalšího brněnského rodáka, logika a matematika světového významu *Kurta Gödela (1906–1978)* – jeho pamětní deska byla odhalena při konferenci v roce 1993. Do třetice jde o velkou osobnost fyziky 20. století *Georga Placzka (1905–1955)* při jeho letoším dvojím výročí. Je na Ústavu teoretické fyziky a astrofyziky Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity jako jednomu z hlavních pořadatelů a sídle organizačního výboru, aby symposium se všemi jeho doprovodnými akcemi bylo dobře připraveno. Hlavní zátěž spočívá na jiných, ale spolu s nimi se na tom rád podílím.

A jako tu třetí věc bych zmínil svůj překlad Schrödingerovy slavné knížky „Co je život?“, která je vzhledem k tomu, jak přispěla k zintenzivnění výzkumu vedoucího k relativně rychlému vyřešení krystalové struktury DNA, právem považována za jeden z nevlivnějších spisů 20. století. Mít knihy takového významu v češtině považuji za otázku národní kultury. Po šedesáti letech od jejího prvního vydání ji tedy už v češtině máme.²⁾ Ale svým biologicko-matematicko-fyzikálním obsahem a v důsledku Schrödingerova hutného stylu je pro některé začínající, ale i pokročilé studenty – nejen biofyziky – v některých svých partiích obtížná. Má smysl být tady studentům nápomocen způsobem, který uvedu.

¹⁾ Legendární akce vedená *doc. Černohorským*, které předcházelo detektivní pátrání po osudech původní pamětní desky odhalené v roce 1938 a odstraněné za války. (Pozn. V. R.)

²⁾ Schrödinger, E.: *Co je život? Duch a hmota. K mému životu.* VUTIUM, Brno 2004.

Jako statutární emeritní profesor mohu povahu a rozsah svých aktivit na univerzitě volit podle vlastního uvážení, což je dáno i tím, že jde o nehonorané postavení. Děje se tak přirozeně v dohodě s vedoucím ústavu, zejména jde-li o výuku povinnou. U volitelných předmětů je možné pokusit se i o něco ne zrovna běžného. A tak tedy překlad používám v současném jarním semestru jako studijní materiál pro volitelný předmět Proseminář „Co je život?“. Podle výsledku zkoušené netradiční výukové formy s kombinací předseminární přípravy, minireferátů studentů, diskusí, bleskových testů ad hoc se uváží efektivnost zavedení tohoto prosemináře jako stabilní každoroční nebo podle zájmu i každosemestrální nepovinné, resp. volitelné součásti studijního programu pro biofyziky, s tím, že by byl k dispozici zájemcům ze všech oborů a z kteréhokoli ročníku včetně doktorandů.

Co Vás v poslední době potěšilo a co Vás trápí?

Začnu tím trápením. Trápí není to pravé slovo, raději bych řekl zneklidňuje. Zneklidňuje mě cokoli, co škodí našemu vysokému školství. Zneklidňuje mě cokoli, co oslabuje pověst kteréhokoli jeho úseku. Těch věcí, které mají takovou povahu, není málo. Některé vzniknou způsobem, který je snadno pochopitelný, jsou však případy, kdy nejde o omyl, chybu, náhodné selhání. Jsou případy, kdy jde v osobním individuálním nebo skupinovém zájmu o využití nebo spíše zneužití intelektuálních schopností na jedné straně a na druhé straně laxnosti, neschopnosti nebo neochoty kompetentních institucí a kompetentních jednotlivců, někdy jednotlivců s významným postavením v odborné oblasti a/nebo s významným postavením mocenským. V takových případech je namístě dát jasně najevo, že s ojedinělými artefakty takového druhu musí sice bohužel každá společnost počítat, ale že systém je nejen neakceptuje, ale operativně se s nimi radikálně vyrovnává v zájmu své vlastní sebezáchovy, životaschopnosti a kvality. Nelze samozřejmě jen na základě dojmů nebo antipatií či sympatií vyslovovat soud bez předchozího řádného, kvalifikovaného šetření, byť se zdá situace jasná. Je třeba mít nezpochybnitelné důkazy. Ale v okamžiku, kdy se řádným šetřením kompetentními institucemi zjistí skutečnost, je třeba podle toho jednat, jinak se celému vzdělávacímu systému škodí, někdy nenapravitelným způsobem.

Potíž nastává, když se nelze spolehnout na potřebnou kvalifikovanost kompetentních institucí, ať

v akademické samosprávě nebo ve státní správě. A jako takový případ se mi jeví zkušenost s dotazem Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, vzneseným v souvislosti se zmíněným případem na Univerzitě Palackého v Olomouci:

(1) Existuje zákonná povinnost přešetřit habilitační nebo jmenovací řízení doprovázené skutečnostmi prokazujícími nebo nasvědčujícími porušení zákona a

(2) v případě, že ano, který subjekt tuto povinnost má.

Odpověď MŠMT na tento dotaz, který se může někomu jevit spíše jen jako řečnická otázka, zní:

„... k Vašemu dotazu, který se týká habilitačního řízení, sděluji:

Podle § 72 odst. 14 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, může proti postupu při habilitačním řízení podat námitky uchazeč. Citovaný zákon dává tedy právo podat námitky proti habilitačnímu řízení pouze uchazeči.

Zákon o vysokých školách neukládá fyzické ani právnické osobě povinnost přešetřovat habilitační nebo jmenovací řízení, u kterých vyšly najevo skutečnosti, které mohou zpochybnit jejich průběh. Je ale v zájmu vysoké školy, aby v případě pochybností u konkrétního habilitačního nebo jmenovacího řízení se těmito skutečnostmi zabývala.

S pozdravem ...“

Přitom citovaný odstavec zákona zní:

„(14) Proti postupu při habilitačním řízení může uchazeč podat námitky. Nevyhoví-li námitkám děkan, předá je k rozhodnutí rektorovi; rozhodnutí rektora je konečné.“

Dále § 85 odst. 3 zákona č. 111/1998 Sb. říká:

„(3) V případě závažných nedostatků v habilitačním řízení nebo řízení ke jmenování profesorem navrhně Akreditační komise ministerstvu podle povahy věci akreditaci pozastavit nebo odejmout.“

Nemyslím, že zákonodárce mohl mít na mysli dát právo podat námitky proti postupu při habilitačním

řízení jedině habilitantovi a nikomu jinému. Může se přece stát, že habilitační komise chybuje tím, že například pro vlastní neschopnost nebo naopak při velmi dobré znalosti věci záměrně neinformuje vědeckou radu o tom, že habilitační práce není prosta subbakalářských nedostatků, které pozná po stručném vysvětlení student jakéhokoli oboru, přičemž takto poklesle jedná i všichni oponenti, a v důsledku toho může dojít neoprávněně k udělení docentury. Takový případ je jistě velmi nepravděpodobný, ale myslitelný je. V daném případě je dokonce skutečností, navíc takovou, že MŠMT se znalostí věci, i když zřejmě jen částečnou, udělilo habilitantovi stipendium, resp. grant na půlroční pobyt v sousední zemi, údajně využíváný i k dalšímu habilitačnímu řízení.

Za takové situace nelze vyloučit, že by někdo mohl postup MŠMT vyložit v nadsázce i jako přímou pobídku habilitantům, oponentům a celým habilitačním komisím k nekorektním postupům vedoucím k nekorektním docenturám. Proto je třeba zjistit, zda jde nebo nejde o klamavé jednání. Je třeba zjistit, zda odpovídá nebo neodpovídá skutečnosti, že více než šest let byla klíčová skutečnost, uložení originálu jednoho literárně cenného rukopisu, účelově utajována resp. zamlčována, je třeba zjistit, zda řada akademických funkcionářů, dvě vědecké rady a Akreditační komise byly nebo nebyly uvedeny v omyl postupem celé habilitační komise a všech tří oponentů, z nichž jeden souhlasil, aby předseda komise jej uváděl s vědeckou hodností, kterou nemá, a jako příslušejícího k fakultě a univerzitě, k nimž nepřísluší atd. Prostě je třeba, aby ministerstvo a Akreditační komise jednaly v souladu se zákonem a přispěly k tomu, buď aby habilitant, habilitační komise a oponenti byli zproštěni podezření z nekorektního jednání a byli rehabilitováni, nebo aby byly z nekorektního jednání vyvozeny důsledky.

Ale je také hodně věcí, které těší. V nejbližším okolí jsou to ústavní semináře s vystoupeními doktorandů jak z teoretické fyziky, tak z astrofyziky. Potěšily mě pokroky studentů a studentek, s kterými jsem v minulých letech pracoval. Pokud jde o Slezskou univerzitu, může potěšit každé nové číslo *Novin Slezské univerzity*, nejen kvůli obsahu, ale i proto, že je dokladem, co všechno je schopen udělat redaktor v nejlustnějších slova smyslu výkonný pro svou univerzitu. A s ohledem na aktuální situaci jsou dobré pocity i z toho, že

jsou na řadě pracovišť mladí literární vědci, kteří mají jasno ve věcech, které samy o sobě nejsou radostné.

Mohu Vás, pane profesore, na závěr požádat o Váš celkový pohled na uplynulých patnáct let v našem vysokém školství?

I proto, že jsem byl osloven jako rektor univerzity zřízené ve Slezsku, se mi vybavuje rodák ze slezské Hrabyně *Karel Engliš*, první rektor Masarykovy univerzity, poslední předúnorový rektor Univerzity Karlovy, národohospodář-myslitel, jakých se nerodí. Vybavuje se mi se svou tezí zaregistrovanou v myslích znalců jeho životního díla a životních osudů, ale i vtesanou do balvanu, který je jeho pomníkem před hrabyňským kostelem, tezí, která v analogii platí i pro naše univerzity:

„Vládě demokratické působí největší obtíže, že správcové veřejných zájmů nedovedou se při jejich správě povznést nad své zájmy soukromé nebo stranické, anebo že prostě nerozumějí problémům, před které jsou postaveni. Obojí demokracii diskredituje, a přece není spásy mimo demokracii. Demokracie vyžaduje tedy charakter a vzdělání.“

Uplynulých patnáct let našeho vysokého školství bylo a další jeho léta budou v jistém smyslu taková, jací byli a jací budou jeho správcové. I vysoké školství, tak jako demokracie, vyžaduje především charakter a vzdělání. Vyžaduje samozřejmě i peníze. Avšak „peníze ne až na prvním místě“, ale opravdu až potom, a *Englišovu* pořadí by měli dobře rozumět všichni správcové školství, na všech jeho úrovních a ve všech jeho institucionálních složkách. Měli by rozumět *Karlu Englišovi* tak, že peníze byly a jsou samozřejmě zapotřebí pro vzdělání, ale pokud jde o charakter, tak snad jen k jeho ztrátě. A protože není pravda, že výjimky se vždycky najdou, je si přát, aby se v naší republice nenašla bez výjimky ani jedna univerzita, kde by platilo, že správcové univerzity a jejich součástí nedovedou se povznést nad své zájmy soukromé nebo skupinové, anebo že prostě nerozumějí problémům, před které jsou postaveni. Bude-li tomu tak, pak se vším, včetně peněz, se bude ve vysokém školství spravovat lépe a jeho duch bude v tom nejlepší slova smyslu vskutku univerzitní.

Pane profesore, děkuji Vám za rozhovor.

Vladimír Roskovec